

Analýza připravenosti České republiky čelit závažné dezinformační vlně

Autor: Ministerstvo vnitra (Centrum proti hybridním hrozbám)

Zdroj: [Tisková zpráva](#)

Souhrn

Kritické hodnocení současného stavu

Cílem analýzy je zmapovat, jak je Česká republika (dále jen „ČR“) z hlediska organizačních, personálních a technických kapacit a právních nástrojů připravena čelit závažné dezinformační vlně.

Z analýzy plyne, že ČR v současné době nemá koncepční, organizační, personální, procesní, právní ani jiné nástroje a kapacity, které by byly efektivní v reakci na případný útok proti ČR vedený pomocí úmyslně vytvořené nebo spontánně vzniklé závažné dezinformační vlny. Chybí také podpora celospolečenského přístupu skrze podporu mediální gramotnosti, nezávislého ověřování faktů a pluralitního mediálního prostředí.

Výhodou ČR je, že má důkladně zanalyzované vlastní slabiny a navrženou řadu opatření díky Auditů národní bezpečnosti. Nicméně z této analýzy vyplývá, že ani v Auditů národní bezpečnosti v roce 2016 doporučená opatření, a to některá ani nebyla realizována, proti dezinformačním vlnám nestačí. Česká bezpečnostní komunita se shoduje na tom, že dezinformační kampaně již v ČR probíhají.

Vliv dezinformací na společnost může být značně destruktivní hned v několika úrovních jejich dopadu. Působení dezinformačních kampaní může mít zřejmé a hmatatelné důsledky z hlediska ovlivnění konkrétních (časově ohraničených) jevů, procesů či událostí, zároveň však

v rámci jejich kontinuálního a dlouhodobého vlivu dochází k postupné kontaminaci až deterioraci informačního prostoru a tím i ke kumulaci negativních dopadů na společnost. Důsledkem dlouhodobé a soustavné kontaminace informačního prostoru dezinformacemi je pak postupná relativizace a zhoršování úrovně veřejné debaty, ztráta důvěry veřejnosti v demokratické procesy a instituce, narušení sociální koheze, a také polarizace a radikalizace společnosti (či přednostně jejích určitých skupin), která vlivem dezinformací tvoří zdánlivě nepřekonatelné ideologické propasti a znemožňuje racionální dialog oproštěný od emocí. Přitom odolnost české společnosti vůči dezinformacím je již tak nízká a česká společnost nemá zabudované mechanismy obrany vůči působení dezinformací. Obranný schopnost českého obyvatelstva momentálně není s to čelit dlouhodobému a soustavnému působení dezinformací stejnou měrou, jako je tomu v některých jiných výrazně odolnějších evropských zemích.

Často jsou síly rozloženy velmi nerovně, kdy původci dezinformací mají daleko efektivnější prostředky, jak dosahovat relativně levně, rychle a efektivně svých cílů oproti těm, kteří jsou dezinformacím vystavováni. Činí tak především skrze zneužívání informační otevřenosti

demokratických společností a zneužívání jejich důležitých principů. Zásadní roli v šíření dezinformací hrají i bezprecedentní možnosti, které nabízí prostředí internetu a zejména digitálních platforem.

Z analýzy vyplývá, že organizační, personální i technické kapacity ČR čelit závažné dezinformační vlně jsou veskrze nedostačující. Prakticky to znamená, že ČR není za současného stavu schopna efektivně čelit dezinformacím a v případě, kdy bude vůči ní rozpoutána závažná multivektorová dezinformační kampaň, nebude, vyjma monitoringu a analýzy dezinformací v oblasti vnitřní bezpečnosti, schopna tento útok identifikovat ani na něj reagovat, ale ani efektivně zkoordinovat ty složky, které se již boji proti dezinformacím či strategické komunikaci částečně věnují. Zcela zásadní je nedostatek kapacit v oblasti strategické komunikace státu.

Ani český právní řád obecně nedisponuje efektivními právními nástroji, kterými by bylo možné čelit dezinformacím, natož dezinformačním vlnám. I přes existenci některých ojedinělých právních institutů, které lze v rámci českého právního řádu pro čelení dezinformacím využít, je stát obvykle neumí využít v daném procesu (např. v trestním řízení) dostatečně rychle (a tedy efektivně). A pokud už právní řád umožňuje postihnout určité jednání dostatečně rychle, tak nejsou kapacity a organizační schopnosti využít aplikace těchto právních institutů

a postupů na větší množství případů současně. V řadě případů se také již existující instituty práva nevyužívají v praxi vždy tak, jak to jejich dikce předpokládá. Lze tedy konstatovat, že instituty českého právního řádu nejsou dostatečné k tomu, aby bylo jejich prostřednictvím možné efektivně čelit závažné dezinformační vlně.

Navržená opatření

Tři základní schopnosti státu reagovat na závažnou dezinformační vlnu:

1. Kapacita řídit politiku státu v oblasti dezinformací, tj. strategicky řídit a koordinovat tuto nadresortní problematiku jak na vnitrostátní, tak na mezinárodní úrovni. Taková politika by měla vycházet z priorit vyplývajících z komplexní koncepce zahrnující všechny relevantní oblasti (zejm. bezpečnost, vzdělávání, strategickou komunikaci, spolupráci se soukromými subjekty, zejména sociálními platformami, prostřednictvím kterých se dezinformace šíří apod.).
2. Kapacita státu identifikovat závažnou dezinformační vlnu, tj. schopnost vyhodnotit závažnost (i potenciálních) dopadů šíření dezinformací ve velkém rozsahu či intenzitě v každodenním toku (dez)informací. Fakticky tedy disponovat kapacitami pro soustavný a systematický monitoring a vyhodnocování informací z otevřených (a dalších) zdrojů ve všech klíčových oblastech, včetně schopnosti takto získané poznatky sdílet, syntetizovat a vyhodnocovat v širším kontextu. A vedle toho i schopnost identifikovat ad hoc zvýšení objemu a nebezpečnosti dezinformací, tj.

identifikovat případnou dezinformační vlnu, ať už spontánní nebo řízenou, tak, aby byl stát tuto „krizovou“ situaci v oblasti dezinformací schopen vůbec identifikovat, a následně tak na ni mohl i reagovat. Sem patří i schopnost systematicky analyticky vyhodnocovat dezinformační narativy a trendy a rozpracovávat je tak, aby bylo možné zmírňovat jejich důsledky či na ně včas a adekvátně reagovat.

3. Kapacita státu naplánovat a zrealizovat preventivní i reaktivní koordinovanou odezvu ze strany státu na výše zmíněnou vlnu, tj. zejména nastavení odpovídajících vnitřních procesů nutných pro reakci, včetně jejich pravidelného procvičování, tj. disponovat vnitřními toky a schopností syntézy informací, vnitřní koordinací aktivit a plánů možných opatření, zkoordinovaným systémem strategické komunikace napříč státní správou atd. Dále sem patří schopnost dohledávat a postihovat původce a aktéry dezinformační vlny, tj. způsobilost identifikovat původce dezinformací (tzv. atribuce), schopnost dohledávat mechanismy jejich fungování, dohledávat případné finanční toky jejich aktivit a v neposlední řadě schopnost efektivně aplikovat právní prostředky k potrestání viníků i předcházení budoucím incidentům.

Pojem „závažná dezinformační vlna“

Tímto pojmem zde rozumíme cílené šíření dezinformací ve velkém rozsahu nebo s takovou intenzitou, která představuje hrozbu pro zájmy ČR. Závažnou dezinformační vlnou rozumíme masivní šíření dezinformací, nejčastěji za pomoci moderních technologií využívajících šedá místa současného informačního prostoru (sociální sítě, komunikační aplikace či e-maily) při současném cílení a personalizaci sdělení, boty či falešné identity, manipulace obsahu za pomoci deepfakes, nastolování agendy pomocí (dez)informačních portálů s nejasnou vlastnickou strukturou apod., které může být a obvykle bývá doprovázeno širším spektrem informačních vlivových operací, jakými jsou např. řízené úniky (pravdivých či zfalšovaných) informací, očerňování klíčových veřejných autorit (osob, institucí), systematické a cílené podněcování nenávisti vůči skupinám obyvatelstva či účelové zneužívání existujících „třecích ploch“ k prohloubení stávající polarizace společnosti.

PRÁVNÍ NÁSTROJE POUŽITELNÉ V PŘÍPADĚ DEZINFORMAČNÍ VLNY	
Trestní právo	Současná úprava trestního práva nemá možnost podstatně ovlivnit vznik, průběh či zastavení případné dezinformační vlny, ani podstatným způsobem ovlivnit případné pachatele hrozbou budoucího stíhání. Jen zcela hypoteticky by bylo možno postihnout organizátora vlny samotné. V každém případě půjde docela jistě v případě trestního stíhání o působení ex post, nikoliv již v průběhu dezinformační vlny.
Přestupkové právo	Současná úprava přestupkového práva nemá možnost jakkoliv podstatně ovlivnit vznik, průběh či zastavení případné dezinformační vlny.
Civilní právo	Současná úprava civilního práva nemá možnost jakkoliv podstatně ovlivnit vznik, průběh či zastavení případné dezinformační vlny.
Právní úprava krizového řízení a souvisejících právních úprav	Současná právní úprava krizového řízení a srovnatelných závažných situací v ČR neposkytuje až na teoretické výjimky prakticky žádné právní nástroje pro řešení případné krize vzniklé v důsledku dezinformační vlny, s výjimkou situací, kdy by dezinformační vlna vedla také k následkům jako klasická krizová situace (závažné ohrožení majetku, veřejného pořádku, havárie apod.), popř. k následkům vyžadujícím vyhlášení stavu kybernetického nebezpečí.
Právní úprava nekrizových a bezpečnostních incidentů	Současně je problémem, že v řadě případů dezinformačních vln by nemusely vůbec být splněny podmínky pro vyhlášení krizových stavů. Úprava krizového řízení a souvisejících právních předpisů není systémově stavěna na tyto typy moderních krizí vyplývajících z nových typů hrozeb, včetně hrozeb v oblasti šíření (dez)informací.
Tiskové právo	Právní úprava IZS není pro čelení dezinformační vlně jako takové využitelná. (Byla by využitelná teprve tehdy, pokud by v důsledku dezinformační vlny došlo k mimořádné události, tedy ke „škodlivému působení sil a jevů vyvolaných činností člověka, přírodními vlivy, havárii, která ohrožují život, zdraví, majetek nebo životní prostředí a situace by vyžadovala provedení záchranných a likvidačních prací“). Pokud jde o úpravu zákona o Policii ČR, je zde využitelná v případě dezinformační vlny jako takové pouze ustanovení § 23 zakotvující, že provozovatel televize, rádia či periodického tisku jsou povinni na pokyn Policie ČR uveřejnit informace o závažném ohrožení života a zdraví osob, majetku nebo veřejného pořádku. V případě dezinformační vlny lze tedy toto ustanovení využít pro informování o ohrožení, popř. pro vyvrácení šířených dezinformací. Toto ustanovení nelze naopak využít pro zákaz šíření určité informace ze strany provozovatele rozhlasového nebo televizního vysílání nebo vydavatele periodického tisku. Stejně tak nelze toto ustanovení využít vůči (byť známým) provozovatelům internetových stránek a digitálních platform, tedy těch kanálů, které jsou v praxi nejčastěji využívány pro šíření dezinformačních vln.
Rozhlasové a televizní vysílání	Současná úprava tiskového práva neumožňuje jakkoliv podstatně ovlivnit vznik, průběh či zastavení případné dezinformační vlny, a to i vzhledem ke skutečnosti, že zatímco k šíření dezinformací je využíván především internet (internetová periodika či zejména sociální sítě), tiskový zákon se vztahuje pouze na periodický tisk zahrnující noviny, časopisy a jiné tiskoviny a nikoliv na internetová periodika, byť tato slouží ke stejnému účelu, jako tiskoviny.
Regulace reklamy	Současná úprava zákona o rozhlasovém a televizním vysílání rovněž neumožňuje jakkoliv podstatně ovlivnit vznik, průběh či zastavení případné dezinformační vlny, a to i vzhledem ke skutečnosti, že zatímco k šíření dezinformací je využíván především internet (internetová periodika či zejména sociální sítě), předmětný zákon se nevztahuje na rozhlasové či televizní vysílání po internetu (a tento druh vysílání tak nemá žádnou vlastní právní úpravu).
Právní úprava volebních kampaní	Uvedená pravidla se nevztahují na politickou reklamu a další sdělení, která nelze označit za reklamu či obchodní sdělení. Přitom v oblasti politické reklamy a nereklamních sdělení se vyskytuje z přirozených důvodů mnohem více dezinformací, a velmi pravděpodobně by dezinformační vlna měla spíše charakter vlny dezinformací vedených politickými cíli, než že by byla vedena cíli komerčními. Logickým důsledkem neexistence obdobných pravidel v oblasti politické reklamy, popř. jiných pravidel pro dezinformační sdělení, je tak fakt, že pravidla, která se standardně aplikují a vynucují u komerční reklamy, neplatí u reklamy potenciálně mnohem rizikovější, tj. reklamy politické.

Závěry a doporučení

Odolnost, kterou rozumíme schopnost společnosti překonat či vstřebat změny, aniž by byla narušena její stabilita či kompromitovány její hodnoty, lze zvyšovat několika způsoby, mezi něž patří prevence a obrana. Zvyšování odolnosti prevencí spočívá v posilování přirozených obranných mechanismů společnosti skrze důslednou ochranu základních práv a svobod

a transparentnosti demokratických procesů, skrze podporu mediální gramotnosti, plurality médií (názorových proudů), zapojení občanské společnosti do politických procesů apod. Jinými slovy, jedná se o dlouhodobá, proaktivní opatření spadající do kategorie „měkkých“. Na tomto přístupu panuje napříč bezpečnostní komunitou i politickou reprezentací v ČR i v EU obecná shoda. Naproti tomu zvyšování odolnosti obranou spočívá spíše v krátkodobých opatřeních cílených na konkrétní aktivity či projevy. Vychází z úvahy, že politicko-hodnotový systém, který byl v ČR zaveden po roce 1989, je proti naší vůli napadán, a z potřeby tento politicko-hodnotový systém bránit v zájmu jeho zachování. Jde o principy tzv. „bránící se demokracie“, se kterými se ztotožňuje mj. Ústavní soud ČR. Historie ukazuje, jak nedozírné následky může mít, pokud demokratické režimy nejsou schopny či ochotny bránit se brutálnímu odhodlání svých nepřátel. Právě tento přístup je nyní nutné si lépe osvojit.

Vyjma oblasti vnitřní bezpečnosti hrozí, že by ČR za současného stavu nemusela být schopna dokonce ani identifikovat dezinformační útok. Stejně tak by měla problém na něj adekvátně reagovat. Česká právní úprava je v dané oblasti v zásadě velmi omezená, a pokud by mělo dojít k její změně tak, aby bylo možno šíření dezinformací (včetně dezinformačních vln) předcházet, zastavit je či postihovat, bude nutné navrhnout adekvátní úpravu českého právního řádu. V neposlední řadě tím, že český stát už několik let navzdory doporučením vládou schváleného Auditů národní bezpečnosti nenastavil systém vlastní strategické komunikace, ochuzuje se o možnost působit aktivně na informačním poli i bez využití právních nástrojů.

Lze konstatovat, že výhodou ČR je, že má důkladně zanalyzované vlastní slabiny. Prozatím byla vládou uložena prostřednictvím Akčního plánu NSČHP z roku 2021 (UV 1047/2021) pouze následující opatření:

- zpracovat a předložit vládě návrh systému strategické komunikace státu, včetně mechanismu pro systematickou koordinaci relevantních aktérů,
- začlenit mediální vzdělávání do strategií a rámcových vzdělávacích programů základních a středních škol, metodicky podporovat učitele mateřských, základních, středních škol v oblasti občanské výchovy a mediální gramotnosti, a podporovat začleňování mediálního vzdělávání do vzdělávání studentů pedagogických fakult,
- zpracovat a předložit vládě návrhy změn právní úpravy pro posílení možností ČR čelit dezinformacím.

Od doby uložení těchto úkolů se však situace velmi posunula. Bezpečnostní situace se radikálně změnila s útokem Ruska na Ukrajinu a ČR začala čelit související krizi. Důležitý posun aktuálně představuje zřízení funkce vládního zmocněnce pro oblast médií a dezinformací a plánované zřízení funkce Poradce pro národní bezpečnost. Boj proti dezinformacím však vyžaduje další opatření.

